

LA SOCIETAT ARTÍSTICA I LITERÀRIA DE CATALUNYA, 1897-1935

Esther Alsina Galofré

MEMORIA ARTIUM

**La Societat Artística i Literària
de Catalunya, 1897-1935**

Memoria Artium

Consell de direcció

Direcció científica

Bonaventura Bassegoda

Joan Bosch

Jordi A. Carbonell

Vicenç Furió

Juan José Lahuerta

Immaculada Lorés

Francesc M. Quílez

Pilar Vélez

Coordinació tècnica

Meritxell Anton

Anna Cabañas

Javier de Castro

Montserrat Gumà

Jaume Llambrich

Joan Carles Maset

Jordi Prats

Xavier Roig

La Societat Artística i Literària de Catalunya, 1897-1935

ESTHER ALSINA GALOFRÉ

Universitat Autònoma de Barcelona. Servei de Publicacions
Edicions de la Universitat de Barcelona
Universitat de Girona. Servei de Publicacions
Edicions de la Universitat de Lleida
Universitat Politècnica de Catalunya. Iniciativa Digital Politècnica
Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili
Museu Nacional d'Art de Catalunya
Museu del Disseny de Barcelona

Bellaterra, Barcelona, Girona, Lleida, Tarragona, 2021

*Als meus pares, Pere i Maria Neus, per les ales que m'han donat.
A l'Oriol, per ensenyar-me cap a on volar.
A la Clara, hereva d'aquest viatge.*

Índex

Pròlegs	II
Agraïments	15
Introducció	17
Abreviatures	19
1. Societats i grups d'artistes en el tombant del segle XIX	21
1.1. París i Londres, miralls europeus	21
1.2. El context espanyol	30
1.3. La proliferació de les societats d'artistes a Barcelona	32
2. La Societat Artística i Literària de Catalunya, 1897-1935	49
2.1. La Sala Parés i els orígens de la Societat Artística i Literària de Catalunya	49
2.2. Primera etapa: la fundació i l'èxit, 1900-1912	55
2.3. La reforma del reglament i noves exposicions, 1914-1918	122
2.4. L'òbit del fundador i l'etapa descendent, 1919-1925	165
2.5. Noces d'argent: 1926	217
2.6. El cant del cigne, 1927-1930	229
2.7. Càrrecs de la junta directiva, socis d'honor i de mèrit	240
3. Un baluard. Consideracions estètiques	243
3.1. Els fundadors: un «romàntic» i un grup de modernistes	243
3.2. Alenades de renovació artística	248
3.3. Regionalisme i llum valenciana	249
3.4. La Generació del 98 i la inflamació de Castella	250
3.5. La influència dels socis d'honor: Sorolla, Zuloaga i Anglada	252

3.6. Anàlisi dels gèneres: paisatge, retrat i interior	255
3.7. Historicisme acadèmic en el Palau de la Diputació Provincial de Barcelona	262
4. A manera de colofó	267
4.1. Les societats d'artistes com a proposta per al foment de l'art	267
4.2. Una entitat amb ambició.....	268
4.3. Una dilatada trajectòria en el transcurs de diferents etapes	269
4.4. Oficialitat, nomenaments honoraris i models europeus	271
4.5. Uns ideals estètics a través d'una variada nòmina d'artistes	272
Bibliografia	275
Índex onomàstic.....	291

Pròlegs

DR. FRANCESC FONTBONA
Membre de l'Institut d'Estudis Catalans
i de la Reial Acadèmia Catalana
de Belles Arts de Sant Jordi

La Sociedad Artística y Literaria de Cataluña va ser una entitat de llarga durada que va omplir els primers trenta-cinc anys de la vida artística catalana del segle XX, si bé les seves arrels eren ja en el 1897. Els seus promotors van ser Modest Urgell, Enric Galwey i dos pesos pesants del modernisme: Lluís Graner i Joan Brull. Amb el temps, tanmateix, la societat es va anar perfilant com una entitat artísticament conservadora. En van formar part molts artistes plàstics catalans, com Dionís Baixeras, Miquel Blay, Joan Borrell Nicolau, Alexandre de Cabanyes, Josep Cardona, Manuel Fuxà, Francesc Galofre Oller, Joan Llimona, Josep M. de Martí Garcés, Lluís Masriera, Eliseu Meifrèn, els germans Miquel i Lluçia Oslé, Iu Pascual, Bonaventura Puig Perucho, Josep Reynés, Romà Ribera, Josep Tamburini, Ricard Urgell, José M. Vidal-Quadras, Josep M. Xiró, Pere Ysern... Si els enumerés tots, la nòmina resultant esdevindria excessiva. També s'hi van afegir artistes espanyols com Fernando Álvarez de Sotomayor, Manuel Benedito, Marià Benlliure, José M. López Mezquita, Josep Mongrell, José M. Rodríguez Acosta, Josep Segrelles, Enrique Simonet, Joaquín Sorolla, Carlos Vázquez, Ignacio Zuloaga, etc. I amb els anys va arribar a acollir, en les seves exposicions, antics revolucionaris de l'art un cop s'havien moderat, com Santiago Rusiñol, Ramon Casas, Hermen Anglada-Camarasa, Joaquim Mir, Nicolau Raurich, i esporàdicament algun més que aleshores encara militava en l'avantguarda, com l'escultor Àngel Ferrant.

Potser per tot això la SALC no havia merescut fins ara gaire atenció. Les opcions trencadores en el món de la cultura sempre despertien més curiositat i deferència que les circumspectes. Però cal dir que un ens com la SALC, tant pel nombre i la qualitat dels seus integrants com per la quantitat de

temps que va estar activa, és, sens discussió, una peça imprescindible per conèixer el món de l'art català de l'època.

Esther Alsina, que ja havia cursat un màster en gestió del patrimoni cultural, amb premi extraordinari, a la Universitat de Barcelona el 2009, va abordar la tasca de tornar a la vida la SALC en la seva tesi doctoral, el tribunal de la qual vaig tenir el goig de presidir. Aquest llibre n'és una versió sintetitzada i destinada a un públic més ampli, al qual s'estalvien excessos d'aparat crític i de minuciositat expositiva, que romanen, tanmateix, en la versió oficial de la tesi, que —com sempre succeeix amb les investigacions que donen el títol de doctor— es conserva a la biblioteca del departament que la va qualificar. La tesi va obtenir la nota màxima —excel·lent *cum laude*— en ser defensada el 2015 a la Universitat de Barcelona, i va guanyar el premi extraordinari de la UB i el premi Josep Pijoan de l'Institut d'Estudis Catalans el mateix 2015.

La tasca exhaustiva d'Esther Alsina ha revelat tot allò que fa que la SALC sigui un tema important en la història de l'art català. Els arxius examinats han estat molts —fins i tot se n'han explorat de governatius—, i la bibliografia, i no diguem la inacabable hemerografia, ens ha aportat tota mena d'informacions, analitzades i valorades per l'autora, que fan de la SALC una veritable novetat, gairebé inesperada, que ens confirma que, per conèixer bé l'evolució de les nostres arts, cal entrar a fons, també, en aquesta mena de fenòmens culturals sovint menystinguts.

DRA. IMMACULADA SOCIAS BATET
Professora emèrita de la Universitat de Barcelona
Institut Català de Recerca en Patrimoni Cultural

És un honor adreçar des d'aquesta tribuna unes paraules de congratulació a la Dra. Esther Alsina Galofré, professora de la Universitat de Barcelona, per la publicació del seu llibre, *La Societat Artística i Literària de Catalunya*, una obra en què vaig esmerçar una part del meu temps amb molt d'interès científic. Cal subratllar que aquest treball de recerca ha aconseguit diverses corones triomfals, la primera de les quals és el *cum laude* atorgat pel tribunal que va jutjar la seva tesi doctoral; la segona, el premi Història de les Arts Josep Pijoan de l'Institut Estudis Catalans, en reconeixement de l'excel·lent recerca, i, finalment, la tercera, l'edició d'aquest llibre a Memoria Artium.

Les aportacions d'aquest treball a la historiografia artística catalana són molt noves i riques. D'entre totes, es poden assenyalar, per exemple, la construcció de nous miradors intel·lectuals i l'elaboració d'atractives hipòtesis i d'intel·ligents claus per interpretar el funcionament de la Societat Artística i Literària de Catalunya i la seva relació amb altres societats culturals de Catalunya i d'Europa dins de la forquilla cronològica compresa entre els anys 1897 i 1935. També és molt rellevant l'anàlisi que l'autora realitza pel que fa al modern entramat associatiu i artístic català i el particular clima econòmic i social existent al país. Circumstàncies històriques que obren la porta a l'emergència d'un modern comerç de l'art i del col·leccionisme, fenòmens que, en aquesta època, es redefeixen amb un caràcter fortament innovador, pilotats per la potent burgesia de Catalunya.

Agraïments

El camí que m'ha dut fins aquí no l'he fet en solitari. En primer lloc, vull agrair als meus pares, Pere i Maria Neus, el seu suport incondicional i l'empenta que m'han donat en aquest trajecte. A l'Oriol Vaz-Romero, la seva fidelitat en tot aquest viatge, que hi hagi estat sempre.

Vull agrair l'estímul que he rebut de la meva germana Blanca i del Jose, del meu fillol Biel i del meu nebot Martí, que són el futur.

Vull donar les gràcies a qui considero els meus fars acadèmics, la Dra. Immaculada Socias i el Dr. Francesc Fontbona, per la inestimable confiança que han tingut en mi i per tot el mestratge que m'han transmès.

Voldria agrair l'ajuda dels qui han conformat el marc on va néixer aquesta investigació: els meus companys i companyes del Departament d'Història de l'Art de la Universitat de Barcelona. Tots i totes vosaltres sou exemples a seguir.

Els meus sincers agraïments al Dr. Bonaventura Bassegoda i al Dr. Vicenç Furió per haver cregut en la meva tesi i haver volgut integrar-la en aquesta selecta col·lecció editorial.

Vull agrair el suport dels qui m'han obert les portes dels centres d'investigació, arxius, biblioteques, museus, fundacions, galeries i col·leccions particulars per on he peregrinat. Molt especialment agraeixo les lliçons històriques i de vida del Dr. Jordi Casanovas, a qui sempre tindrè en la memòria.

Moltes gràcies a tots els qui heu confiat en el meu recorregut per la història de l'art.

Introducció

Les capitals artístiques de l'Europa de la segona meitat del segle XIX i els primers decennis del XX van ser testimonis d'un fenomen social, artístic i cultural que va proliferar de forma significativa en aquesta època: l'associacionisme artístic. És interessant esmentar que al segle XIX hi va haver un creixement de la consciència vers la importància de l'art i, com a resultat, un increment de les propostes per promocionar-lo. En aquest sentit, les societats formades per artistes van sorgir en un substrat fèrtil i en una època de gran efervescència cultural, i van esdevenir un gresol per al foment de l'art. No és estrany trobar col·lectius amb la participació d'autors que conreaven diferents disciplines artístiques i que, en alguns casos, per promoure activitats en pro de les belles arts, comptaven amb el suport de personalitats que no es dedicaven a l'art. Aquests nuclis van representar un aixopluc i un canal de difusió molt important per als artistes, ja que els oferien la possibilitat d'exposar conjuntament en un període en què les exposicions, que tenien un caràcter eminentment col·lectiu, eren el mitjà de difusió per excel·lència.

Les associacions d'artistes sorgides al llarg d'aquesta època no responien a un únic model de funcionament, sinó que presentaven una tipologia variada, fins i tot dins d'un mateix país i ciutat. La investigació de societats constituïdes per artistes demostra que existien grups amb un caràcter oficial i una trajectòria destacada, i també col·lectius que es creaven de forma espontània i que tenien una durada més aviat efímera. En això rau un aspecte tan important com és l'evolució de l'associacionisme artístic, el qual va anar progressant a mesura que els decennis avançaven i l'horitzó cultural s'eixamplava. Donar a conèixer aquests aspectes i d'altres de relacionats amb les societats d'artistes és respondre preguntes tan necessàries com les següents: quins objectius tenien els grups? Quines propostes van dur a terme les entitats per difondre les obres d'art dels seus membres? Els socis dels col·lectius, tenien afinitats estètiques entre ells? Quines influències van exercir en termes culturals i artístics? En resum, respondre aquestes qüestions significa conèixer

què va representar per als artistes i per a l'art europeu del tombant de segle aquest fenomen, encara ara força desconegut.

El llibre que teniu a les mans és el fruit de la meva tesi doctoral, dirigida per la Dra. Immaculada Socias i elaborada al Departament d'Història de l'Art de la Universitat de Barcelona. La investigació es va dur a terme gràcies a una beca predoctoral FPI (Formació de Personal Investigador) del Ministerio de Economía y Competitividad (2011-2015) i va ser acollida al grup de recerca *Tresors, Marxants i Col·leccions: el diàleg artístic entre Espanya i Amèrica (1850-1950)* i el projecte *El arte hispánico fuera de España: exposiciones universales, coleccionismo y diplomacia (1850-1950)*, ambdós dirigits per la Dra. Socias, de la Universitat de Barcelona. Així mateix, a més d'investigar a Barcelona, vaig realitzar estades d'investigació a Madrid, París i Londres. Aquesta publicació pretén donar resposta als interrogants anteriors i té com a objectiu principal fer conèixer la trajectòria de la Societat Artística i Literària de Catalunya, una entitat que es va constituir a la galeria d'art Sala Parés de Barcelona a les darreries del segle XIX gràcies a la voluntat del pintor Modest Urgell (1839 – 1919). El seu funcionament tenia molts punts en comú amb les societats d'artistes que havien sorgit en altres ciutats d'Europa de forma coetània i també en els anteriors decennis. La Societat Artística i Literària, que va tenir una sòlida trajectòria de més de tres decennis, des de 1897 fins al 1935, es va allunyar dels grups contemporanis barcelonins en molts aspectes, com, per exemple, en el seu caràcter administratiu i en la durada. Així doncs, identificar els seus principals propòsits, els membres que en van formar part, les activitats artístiques que organitzava i la projecció i l'ambició estètica que perseguia permetrà realitzar-ne un retrat i, alhora, descriure el plantejament associatiu i artístic de l'època, fenomen destacat d'un període summament fèrtil per a l'art modern europeu.

Abreviatures

ACASL	Arxiu del Cercle Artístic de Sant Lluc (Barcelona)
AFB	Arxiu Fotogràfic de Barcelona (Barcelona)
AGDGC	Arxiu General de la Delegació del Govern a Catalunya (Barcelona)
AHCB	Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (Barcelona)
AHDB	Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona (Barcelona)
AMCB	Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona (Barcelona)
ANC	Arxiu Nacional de Catalunya (Sant Cugat del Vallès)
BC	Biblioteca de Catalunya (Barcelona)
BNE	Biblioteca Nacional de España (Madrid)
INHA	Institut National d'Histoire de l'Art (París)
MAM	Museo de Arte Moderno (Madrid)
MNAC	Museu Nacional d'Art de Catalunya (Barcelona)
NAL	National Art Library (Londres)
RACBASJ	Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi (Barcelona)
RCAB	Reial Cercle Artístic de Barcelona (Barcelona)
TGA	Tate Gallery Archive (Londres)

I

Societats i grups d'artistes en el tombant del segle XIX

Conèixer el context en què s'emmarca la Societat Artística i Literària de Catalunya permet descobrir què es coïa a escala europea i nacional en el moment en què va sorgir. Per desvelar les influències que va tenir i el lloc que va ocupar al si de l'associacionisme, cal apropar-se a les capitals artístiques que, a cavall dels segles XIX i XX, van representar París i Londres. La Societat Artística i Literària de Catalunya es va crear l'any 1900 i en l'època no representava un cas aïllat respecte a les societats europees. De fet, els focus artístics que van esdevenir les dues ciutats esmentades van suposar una mena de mirall per a l'entitat catalana.

1.1. París i Londres, miralls europeus

París va capitanejar moltes propostes culturals que van tenir lloc a Europa als segles XVIII i XIX i va esdevenir la ciutat de l'art per excel·lència. Aleshores, el gran certamen oficial des d'on es projectaven els artistes era el *salon* —saló—, el qual va constituir el principal assoliment de les arts visuals en la França de l'Antic Règim, ja que, per una banda, permetia als artistes conquerir col·leccionistes i amants de l'art, i, per l'altra, contribuïa a crear interès entre un públic cada cop més nombrós. El saló albergava el model d'aquell autor que volia prosperar oficialment tot resseguint la via estatal.

Les societats d'artistes van sorgir en una època de gran efervescència i eclosió culturals. Un exemple d'agrupació és l'Association des Artistes Peintres, Sculpteurs, Architectes, Graveurs et Dessinateurs, fundada a París el 1844 per Isidore Justin Séverin, baró Taylor. Aquesta associació era una entitat instituïda amb una durada il·limitada, oberta a artistes, *amateurs* i personalitats estrangeres. Un dels objectius de l'Association era crear una assegurança que protegís els associats, i en el seu comitè hi havia personali-